

הרב חנוך וקסמן פרשת מקץ

שיטת האברבנאל

רחמי יוסף על אחיו

ראשית, נחזור לציווי יוסף למשרתיו, ונשים את עצמנו במקומם של ממלאי השקים:

וַיֵּצֵא יוֹסֵף, וַיִּמְלֵאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהֵשִׁיב כְּסָפֵיהֶם
אִישׁ אֶל שִׁקּוֹ, וְלָתֵת לָהֶם צֹדָה לְדֶרֶךְ. וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן.
(מד:כה)

האנשים שביצעו את הפקודה ראו בה ביטוי נוסף לנדיבותו של אדונם. למרות שהוא חושד באנשים מכנען בריגול, הוא סיפק להם את המזון שהם בקשו לקנות, ובנוסף לכך הוא העניק להם מזון נוסף חנם אין כסף; הוא בוודאי אדון רחום וחנן.

לדעת אברבנאל, זהו אכן מניעו של יוסף; הוא פועל מתוך דאגה, חסד ורחמים. למרות שהוא צריך להתקדם בתוכנית המזרה שלו ולשים את שמעון במעצר (מב:כד), הוא מנסה להיות רחום בכל מקום שהוא יכול. בזמן רעב יש חשיבות גדולה למזומן - אולי לאחיו אין עוד כסף, ואולי ייקח להם זמן לממש נכסים. יוסף, לשיטה זו, דואג לרווחה הכלכלית של משפחתו.

תימוכין לשיטת האברבנאל

כמה נקודות בכתוב יוכלו לתמוך בהבנה זו. למשל, מיד לפני הציווי למלא את השקים יוסף בוכה (מד:כב), משום שהוא שומע את האחים מתחרטים על כך שהם מכרו את אחיהם האבוד יוסף "אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו", ומשום כך "באה אלינו הצרה הזאת" (מב:כא-כג). יוסף דואג לאחיו, והמעשה שהוא עומד לעשות כואב לו מאוד. בהמשך לדאגה זו, ועל מנת לנסות לרכך את ההלם של כליאת שמעון, יוסף מחזיר להם את כספם.

ישנה נקודה נוספת המחזקת את שיטת האברבנאל. סיפור הכסף מתחיל כאשר יוסף משחרר את אחיו ממעצר בן שלושה ימים (מד:יח-כח) ומציע להם הצעה שאי אפשר לסרב לה:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, זֹאת עֲשׂוּ וְחִיו, אֶת
הָאֱלֹקִים אֲנִי יְרֵא. אִם כְּנִים אַתֶּם, אֲחִיכֶם אֶחָד
יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמָרְכֶם, וְאַתֶּם לָכוּ הִבִּיאוּ שֶׁבֶר רַעְבּוֹן
בְּתֵיכֶם וְאֶת אֲחִיכֶם הִקְטַן תְּבִיאוּ אֵלַי, וַיֵּאֱמְנוּ
דְּבָרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ. וַיַּעַשׂוּ כֵּן.
(מב:יח כ)

המשנה למלך מצרים מכריז שהוא ירא אלוקים ולכן הוא מציע גם פשרה וגם מבחן, כדי "לחיות" וגם כדי "לא למות".

משפחת אברהם מכירה יראי אלוקים. כאשר אבימלך שואל את אברהם מדוע לא טרח לומר לו ששרה היא אשתו, הוא עונה "כי אמרתי רק אין יראת אלוקים במקום הזה, והרגוני על דבר אשתך" (כ:יא). אבימלך מעוניין לשכנע את אברהם שהוא אכן ירא אלוקים, ולכן הוא מציע לו להשאר בארצו,

על שקים ועל אחים

רבות מחשבות בלב איש

החזרת הכסף

במלון, בדרך חזרה ממצרים, אחד האחים גילה הפתעה - הכסף ששילם עבור המזון נמצא בין חפציו:

וַיִּפְתַּח הָאָחֵד אֶת שִׁקּוֹ לָתֵת מִסְּפוֹא לְחָמְרוֹ בְּמִלּוֹן,
וַיֵּרָא אֶת כְּסָפוֹ וְהָנָה הוּא בְּפִי אֶמְתַּחְתּוֹ. וַיֹּאמֶר אֶל
אָחָיו, הוֹשֵׁב כְּסָפִי וְגַם הָנָה בְּאֶמְתַּחְתִּי. וַיֵּצֵא לָבָם
וַיִּחְרְדוּ אִישׁ אֶל אָחָיו לֵאמֹר, מֶה זֹאת עָשָׂה אֱלֹקִים
לָנוּ.
(מב:כז-כח)

האחים מבולבלים ומופתעים. הם לא מבינים איך הכסף שהם שילמו עבור מזון חזר באורח פלא לצרורות שלהם. השק מכיל, בדרך כלל, מזון או מזומן - לא את שניהם.

בעוד האחים מבולבלים ותוהים לגבי מקור הכסף, אנו, הקוראים, יודעים מעט יותר; אנחנו יודעים טוב מאוד איך הכסף הגיע בחזרה אל השק. לפני ששלח את אחיו בחזרה לכנען, יוסף ציווה את אנשיו לא למלא את שקיהם רק במזון, אלא גם לשים "כסף איש בפי אמתחתו" (מב:כה).

אולם, עובדה זו רק מעבירה את התמיהה לשאלה אחרת; אנחנו מבינים איך הכסף הגיע לאחים, אבל אנחנו לא מבינים מדוע.

מה הייתה הסיבה לכך שיוסף ציווה להחזיר את הכסף לאחים?

התנהגותו של יוסף

אחד האתגרים הגדולים בקריאת הפרשה הוא שלעיתים היא נראית כמבחן כתמי הדיו של הפרופסור רורשאך, אותו מבחן שכל אחר רואה בו מהרהורי ליבו. אנו אמנם יודעים כיצד הדברים מתרחשים, אך איננו מבינים מדוע הם מתרחשים: מדוע יוסף התנהג כך? מה הייתה המטרה שלו? אין לנו ברירה אלא לנסות ולהשלים את הפערים בנוגע למחשבותיו ותחושותיו של יוסף. משימה זו אינה צריכה להעכיר את רוחנו; חלק מן הריגוש שבקריאת החלקים הסיפוריים של המקרא נובע מן ההזמנה של המקרא לנסות ולהבין את עולמם הפנימי של הגיבורים. עלינו להיעתר להזמנה בזהירות, ולהבין שאנו כבר לא פועלים בעולם הברור והחד של טקסט והיסטוריה; אנו עוברים עתה אל עולם אחר, רבגוני ומרובד, בו קיימים דחפים משתנים וסותרים.

כעת, כאשר אנו מודעים לנקודה זו, הבה וננסה להתחקות אחר רחשי ליבו ודעתו של יוסף, וננסה להבין מדוע הוא החזיר את הכסף.

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו, אָבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל
אָחִינוּ, אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא
שָׁמְעָנוּ. עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת.
(מב:כא).

האחים מזכירים לעצמם את הקטעים הנוחים יחסית -
ההתעלמות מקריאותיו של יוסף לאחיו, אך ראובן, שהתנגד
לסיפור כולו, טוען שהם ניסו - והצליחו - להרוג אותו
בעקיפין: "וגם דמו הנה נדרש" (מב:כב). גם האחים וגם
הקוראים יודעים שהאמת נמצאת אי שם באמצע, והאיסור
על גניבת ומכירת אדם הופר על ידיהם באופן חד משמעי
(לז:כב,כח). ישנה סבירות לכך שהם ידעו כי אורחת
הישמעאלים שלקחה את יוסף הלכה לכיוון מצרים, והם
מודאגים מענישה של מידה כנגד מידה - גם הם יימכרו
לעבדים למצרים.

היפוך תפקידים

ייתכן שדרך זו לקריאת הסיפור, הדרך בה נקטו האחים,
היא המפתח להבנת המניעים של יוסף לאורך כל הסיפור.
בעבר הרחוק יוסף הלשין לאביו על אחיו, והם שנאו אותו
על כך (לז:ב,ח ורש"י שם). יוסף גילה דברים שהאחים
העדיפו להשאיר בסוד ואין ספק שהוא סבר כי ה"ריגול"
שלו היה חוקי ומוצדק. כעת התחלפו התפקידים: ראשית,
יוסף הוא זה שמאשים את אחיו בריגול (מב:ט-יד). שנית,
האחים שמו את יוסף בבור, ובסופו של דבר הוא בילה
הרבה מאוד זמן בבור כלא - בין שנתיים לשלש עשה שנים
(לז:ב, מא:א,מו וראו לט:א-כ). כעת, האחים מקבלים
טעימה מחיי הכלא: הם נכלאים לשלשה ימים, ושמעון
שוהה שם מעט יותר זמן כדי להציל את שאר האחים
(מב:יז,יט,כד).

אם כן, יוסף מכריח את האחים, על ידי החזרת הכסף,
להתבונן בגורל שהם כפו עליו: עתה הם אלו שיעמדו מול
סכנת העבדות.

הסבר מעשיו של יוסף

אולם, ההבנה כי יוסף מעוניין לכפות על אחיו את הסבל
והפחד שהוא חווה פותרת רק חצי בעיה; עלינו לברר גם
את המניע לכך.

ייתכן ומדובר בנקמה. הבנה אחרת היא שיש כאן סוג מוזר
אל אמפתיה הפוכה, בה יוסף מעוניין לגרום לאחים להבין
את מה שהוא הרגיש - את היאוש, העצב והכעס של מי
שנגרם לו סבל על לא עוול בכפו. הסבר נוסף הוא כי יוסף
מנסה למלא את מקומו של אלוקים, ולתת להם להעניש על
ידו - הוא מספק להם ייסורים בעולם הזה, כדי למנוע מהם
ייסורי שמיים ולעזור להם (אברבנאל).

רצון לפיוס

בעיתיות ההסברים

למרות שניתן לומר שאלו הן הבנות שונות למעשיו של
יוסף, ניתן להבין שכל ההסברים הללו התרוצצו יחדיו
במחשבתו ובדעתו של יוסף. זאת, משום שאף הסבר לא

ובנוסף לכך הוא נותן לו מתנות. כלומר, יראת אלוקים היא
הכנסת אורחים ונתינת אכסניה, וחוסר ביראת אלוקים הוא
יחס לא נאות לאורחים - השפלה, אונס לכל מובניו או
הריגה.

אם כן, כאשר המשנה למלך אומר לאחים שהוא ירא
אלוקים, הוא מספק להם הסבר מתקבל על הדעת לעובדה
שהוא משחרר אותם ומזכה אותם מכל ההאשמות. ייתכן
שיש משמעות נוספת לאזכור יראת ה': יוסף רואה את
עצמו כממשיך דרכו של אברהם, כירא ה'; הוא מבין שאחיו
חלשים ומפוחדים, והוא חייב לעזור להם. החזרת הכסף
היא המעט שהוא יכול לעשות.

נקודת המבט של האחים

חששם של האחים

כאשר אנו עוברים לנקודת מבט אחרת על האירועים, אנו
רואים את מעשיו של יוסף באור שונה לחלוטין:

וַיֵּצֵא לָבֶם, וַיַּחְרְדוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לֵאמֹר מֶה זֹאת
עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ.
(מב:לה)

הם לא רואים את מציאת הכסף כמתנה משמיים. כשאר
הם מדווחים ליעקב על קורותיהם הם משמיטים זאת, אך
הם לא יכולים לשמור על כך בסוד לאורך זמן, משום שהם
פורקים את המשאות שלהם מיד לאחר הדיווח. הכסף
מפחיד את האחים; הנוכחות שלו מבשרת רעות.

אילו רעות בדיוק? האם זוהי חרדה באופן כללי, פחד טבעי
מהבלתי צפוי?

נראה כי לא מדובר בכך, והפחד הוא ספציפי מאוד. כאשר
האחים חוזרים למצרים הם מובלים לבית יוסף, והם
מייחסים זאת לחזרת הכסף. כל הסיפור הוא אמצעי
"להתגלל עלינו ולהתנפל עלנו ולקחת אתנו לעבדים ואת
חמרנו" (מג:יח). מנקודת מבטם, המשנה למלך מהתל בהם
בצורה אכזרית. ראשית, הוא כלא אותם בעוון ריגול (מב:ט-
יז); כאשר הוא לא מצא ביסוס לחשדות, הוא היתמם לטעון
כי הוא "ירא אלוקים" ונתן להם ללכת - אך למעשה הוא
שיטה בהם: הדבר נועד להבטיח את חזרתם על ידי כליאת
אח אחד, וזו גם הסיבה ל"שיתלת" ראיות לגניבה. כעת הוא
מתכוון לשנות את סעיף האישום לגניבה, ולקחת את כולם
לעבדים.

מידה כנגד מידה

לאחים יש סיבה טובה לחשוש דווקא מעבדות. הם
מייחסים את צרותיהם לא לאכזריות המצרי, אלא
למעשיהם הרעים לפני עשרים שנה - כשהם מוצאים את
הכסף, הם פונים לה' כמחולל הייסורים (מב:כח); הבעיה
היא "מעשי אלוהינו", ולא "מעשה אדם".

כפי שהזכרנו לעיל, כאשר יוסף מציע לאחים עסקה
הכוללת את הפקרת אחד האחים (מב:יט), האחים נזכרים
מיד באירועים מן העבר הרחוק:

מדוע התורה יוצרת זיקה בין עובדה זו לבין החזרת הכסף?
מדוע אנו מגלים את הקשר המיוחד שבין בנימין לבין יוסף
על הרקע הזה דווקא?

במבט ראשון, הדבר מובן: הכסף מבשר רעות למוצאים
אותו. באווירה זו, יעקב מגלה טפח מפחד נוסף שמלווה
אותו מאז היעלמו ומותו לכאורה של יוסף - החשש
המתמיד לחייו ולגורלו של בנימין, למשל הפחד שמא יקרה
לו "אסוף" בדרך (מב:לח).

אולם, ברמה מסויימת הפחד של יעקב סובב סביב משהו
ספציפי יותר מאשר פחד כללי מ"אסוף". למעשה, אין הוא
מתייחס לאסון בפעם הראשונה שהוא מסרב לשלוח את
בנימין, ובמקום זאת הוא אומר "ואת בנימין תקחו"
(מב:לו); רש"י שם מסביר שלקחה זו היא גניבה לצורך
מכירה, כפי שנעשה ליוסף. פרשנות זאת נראית לכאורה לא
סבירה, אך ההקשר של דיווח האחים תומך מעט בטיעונו
של רש"י. האחים חזרו ממצרים בהצלחה מסוימת - השגת
מזון, והבעיה בהצלחה הזו היא שהמשנה למלך מצרים
מאשים אותם בריגול ומתעקש לראות את בנימין: המשנה
למלך סיפק את הסחורה, וראיית בנימין היא התשלום;
החזרת הכסף מסמלת את מעמדו של בנימין: הכסף לא
כובד, והוא התשלום האמיתי.

אם כן, ראיית הכסף מפחידה את יעקב משום שהוא צריך
להכריע בין בנימין לבין מזון, או בין בנימין לבין השרדות;
העמידה על המקח של בנימין היא שמפחידה את יעקב.
נקודה זו עולה שוב בהמשך. כאשר האחים עוזבים את
ביתם לכיוון מצרים, יעקב מצווה אותם לקחת - יחד עם
מנחה - "כסף משנה...ואת בנימין", והם עושים כן:

וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת הַמֶּנְחָה הַזֹּאת, וַיִּשְׁנֶה כֶּסֶף לְקָחוֹ
בְּיָדָם וְאֶת בְּנִימִן, וַיִּקְמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרָיִם וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי
יוֹסֵף.
(מח:טו)

מהו המחיר האמיתי שעליהם לשלם - כסף משנה או
בנימין?

מכירת בנימין עולה בפעם האחרונה לקראת סוף הפרשה.
למרות שהאחים מוכנים לכך שכולם ישתעבדו, יוסף מעלה
הצעה אחרת: הוא ייקח רק את בנימין, והם יוכלו לחזור
הביתה עם המזון, הכסף ושמעון. למעשה, יש כאן הצעה
למכור את בנימין - בנה השני של רחל - לעבדות במצרים,
בדיוק כפי שהאחים מכרו את יוסף. יוסף מעמיד את
האחים במבחן: הם יכולים לחזור על חטא המכירה - או
לחזור בתשובה.

כך הגענו להסבר נוסף להחזרת הכסף לשקי האחים: על ידי
שילוב נתינת הכסף והדגן עם הדרישה לקבל את בנימין,
יוסף מעמיד בפני אחיו שנית את הדילמה בה נתקלו
לראשונה לגביו; כעת אמנם הדילמה חזקה הרבה יותר, אך
מדובר באותה ההתלבטות. יוסף בוחן את אחיו, מעורר את
מצפונם, מחפש את תשובתם ופועל למען השלמה.

אם כן, נוכל להוסיף מוטיב שלישי לעולמו הפנימי של יוסף
ולאוסף המניעים להחזרת הכסף; יוסף מונע לא רק על ידי
חסד, רצון לייסר את האחים או שילוב של שניהם - הוא

יכול לעמוד בפני עצמו כדי להבהיר את התנהגותו של יוסף,
אך גם צירופן של כל ההבנות שהוצעו לעיל ישאיר אותנו
במבוכה בבעיה זו:

יוסף מחזיר לאחריו כסף לא פעם אחת, אלא פעמיים.
לקראת סוף הפרשה שלנו, יוסף מצווה את "אשר על ביתו"
לשים את גביע הכסף של יוסף באמתחתו של בנימין (מד:ב)
- הוא מעוניין ללכוד אותו. כמו כן, הוא מצווה שוב להחזיר
את הכסף ששולם בעבור המזון לצרורות האחים ולבנימין.
גם אם המוטיבציה לשני המעשים לא זהה, אנו מצפים כי
היא תהיה דומה, ולאור זאת כמעט ואי אפשר להסביר את
שתילת הכסף השנייה; שתילת הכסף הראשונה לבדה
מספיקה כדי לעצור את בנימין ולתת סיבה מספקת לאחים
להציע את עצמם כעבדים תחתיו (מד:ט-י). בנוסף לכך,
הכסף הניתן לאחים אינו משחק תפקיד במשפט השדה
הנערך לבנימין ובדברי האחים הבאים בעקבותיו (מד:יב-יז).

מעבר מתיאורית המידה כנגד מידה אל תיאורית החסד לא
יפתור את בעייתנו; גם אם יוסף רוצה לדאוג לרווחה
הכלכלית של האחים בהגיעם לכנען, מדוע לשים את הכסף
באמתחת בנימין (מד:ב)?

יש להסביר, איפוא, כי יוסף מנסה להשאיר את בנימין
במצרים - אך מהי הסיבה לכך?

החשש של יעקב

ייתכן שהתשובה לחידת הכסף - בשתי הפעמים - טמונה
בנקודת מבט שלישית בפרשה, נקודת המבט של יעקב.

כפי שהסברנו לעיל, האחים מדווחים ליעקב על קורותיהם
במצרים כאשר הם חוזרים לכנען; הם מספרים לו על כך
שניסו להאשים אותם בריגול, ועל הצעת הפשרה של
"האיש אדוני הארץ", שכפה עליהם להביא את בנימין כדי
להוכיח את כנותם (מב:ל-לד). הם מריקים את שקיהם
ומגלים את הכסף, גילוי הגורם הן ליעקב והן לבניו לפחד
(מב:לה). האחים, אכולי האשמה, רואים בכך סימן לעונש
אלוקי, אולם יעקב חרד מדבר אחר לגמרי:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם, אֲתִי שְׁכַלְתֶּם, יוֹסֵף אֵינְנִי
וְשִׁמְעוֹן אֵינְנִי וְאֶת בְּנִימִן תִּקְחוּ. עָלַי הָיָה כָּלֵנָה.
(מב:לו)

יעקב חושש לאבד את בנימין, השריד האחרון מאהובתו
רחל ומבנה יוסף. כמה פסוקים לאחר מכן, יעקב מחדד את
עמדתו; לאחר הצעתו של ראובן להעמיד את בניו כערוכה
לשלומם של בנימין, יעקב קובע נחרצות כי "לא ירד בני
עמכם כי אחיו מת, והוא לבדו נשאר" (מד:לח). ניתן להבין
מדבריו של יעקב שאין לו בנים אחרים מלבד בנימין "בנו",
הבן האחרון שנותר לאחר מות הבן "האמיתי" הנוסף, יוסף.

'מכירת' בנימין

בנימין ממלא את התפקיד שהיה שמור ליוסף. כפי שיוסף
תמיד עמד לצידו של אביו (לז:יב-יג), כך בנימין: בעוד
שהאחים ירדו למצרים לקנות מזון, בנימין - שהתורה
קוראת לו "אחיו של יוסף" (מב:ד) - נשאר בבית.

2. ראו מב:ט, ועיינו ברש"י וברמב"ן על אתר. איזו דעה משכנעת יותר? מהו הנושא המרכזי העומד במוקד מחלוקתם? מהי הטענה החזקה ביותר של הרמב"ן, ומהי החלשה ביותר (ראו אברבנאל)? אם לא נקבל את דעתו של רמב"ן, כיצד נוכל להסביר את העובדה שיוסף לא יצר קשר עם משפחתו במשך עשרים שנה¹?

3. ראו מד:טז ורמב"ן שם. מדוע האחים מוכנים להפוך לעבדים אם רק יקבלו את כולם יחד? ראו טו:יג-יד.

4. ראו רש"י על מב:לו. האם נוכל למצוא ראייה בכתוב לטענה שיעקב חושד בבניו ברצח יוסף? ראו לז:ט-יא ויב-יד; השוו גם לפרשת וישלח (לב:ד, ח-ט, יב, לג:ג-ד וכן לד:כה-כו). מה האלטרנטיבה לפיוס בין האחים בעיניו של יעקב? מה קרה לפני כן בשכם?

-
- כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון, תשס"ו
- עורך: אייל קסנר
-
- בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון
- האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
- האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
-
- משרד בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
- דואל: office@etzion.org.il
-

מונע גם על ידי רצון כן לפיוס ולהשלמה. הוא יוצר שחזור של המאורעות שקרו עשרים שנה קודם לכן, על מנת לראות את אשר בליבם, להוציא את תשובתם לאור ולהתפייס בלב שלם.

הנצח וההווה

לפני סיום, נחזור לשאלת המוטיבציה של יוסף.

הדיון בשאלה זו מתמקד לרוב בנושאים אחרים. הרמב"ן, למשל, מצביע על החלומות שיוסף חלם על אחיו (מב:ט) ורואה את מעשיו כמאמצים להגשים את נבואתו. זאת היא הסיבה לכך שיוסף התעקש שכל האחים ישתחוּ לו, והצעד הבא, לכאורה, יהיה ארגון של סצנת השמש והירח והכוכבים - כלומר הוריו ואחיו המשתחוים לו (לז:ט-י). על פי שיטה זו יוסף מצפה בכל מאודו להתגשמותם של חלומותיו, משום שהוא כבול אליהם ורואה בהם את התשתית המטפיזית לעתידו.

בשנים האחרונות רווחת תיאוריה אחרת. לגרסתה, יוסף רואה בעצמו אח מגורש, כמו ישמעאל ועשיו. יוסף זוכר את החלומות משום שהוא מכיר בכך שהגשמתם היחידה תהיה במצב הנוכחי - הוא לא נועד למלכות ישראל אלא למלכות מצרים, וכמוהו כל בני אמו. ברכות אברהם לא נועדו לו ולאחיו, ולכן הוא מנסה להביא אליו את בנימין. יוסף שוב כבול למטפיזיקה ולחזונו - ובמיוחד לפירוש שלו לחלומות ולחזונו.

בכל מקרה, סיפור מעשיו של יוסף בפרשיות מקץ וויגש הוא סיפור המתח שבין מחויבותו של יוסף להיסטוריה ולגורל מחד, לבין אנושיותו, רחמיו על אחיו, ורצונו בפיוס מאידך. התגלות של יוסף לאחיו היא סוג של כישלון, אירוע שממנו והלאה לא ניתן יהיה עוד לדבוק בתכנית, משום שאנושיותו של יוסף גברה על חזונו.

קריאה זו מציגה שינוי קיצוני ביוסף בכל הנוגע ליחסו של לחלומות, היסטוריה, מטפיזיקה וגורל. ייתכן שהם לא מעניינים אותו כלל, והראייה לכך היא שיוסף לא נזכר ב חלומותיו ברגע בו הוא פוגש באחיו; מסופר לנו פעמיים שיוסף הכיר את אחיו (מב:ז-ח), אך זכירת "החלמות אשר חלם להם" (מב:ט) מתרחשת רק לאחר מכן. הוא זוכר את המחויבות שלו לגורלו, שבאה יחד עם היהירות שלו, חוסר הרגישות שלו לאחיו ומסע הייסורים של מערכת היחסים שלהם. "קריאה חדשה" זו של החלומות, הקובעת שלעיתים המחויבות לנצח באה על חשבון האנושיות של ההווה, והקביעה שלא לעשות כן, היא המובילה את מעשיו של יוסף. בניגוד ליוסף של פרשת וישב, שמתחשב רק בנצח, יוסף של פרשתנו חושב על מחויבותו לאישי ולמוסרי של ההווה. הוא דואג ליחסיו עם אחיו הממשיים, ולא לחלומות או גורלות.

לעיון נוסף

1. קראו שוב את מב:א-ו ושימו לב לכינויים של עשרת האחים. כיצד כינוי זה מטרים את הנושאים המרכזיים של המפגש במצרים? ראו רש"י מב:ג, ובניתוח דבריו ראו לז:טו-יט.

¹ בשאלה זו עיין במאמרים הבאים:

מפני מה לא שלח יוסף שליח אל אביו הרב יואל בן-נון, <http://www.herzog.ac.il/main/megadim/showmeg.php?name=1benun.mht>

במקום שבעלי תשובה עומדים' (פרשת יוסף ואחיו), הרב יעקב מדן, <http://www.herzog.ac.il/main/megadim/2medan.html>

בעניין יוסף ואחיו' - תגובה למאמרו של הרב יבן נון, יעקב שפיגל, <http://www.herzog.ac.il/main/megadim/showmeg.php?name=2shpigel.mht>

[הערת העורך]